

De Messias

DE MESSIAS

vanuit
joods en
christelijk
zicht

Willem J. Ouweneel

Scholten Uitgeverij

De Messias

Willem J. Ouweneel

© 2023 Scholten Uitgeverij BV
Burgemeester Drijbersingel 25a
8021 DA Zwolle
info@scholtenuitgeverij.nl
www.scholtenuitgeverij.nl

Omslagontwerp: Marcin & Milou
Binnenwerk: Gewoon Geertje
Drukwerk: www.drukcase.nl
Eerste druk, april 2023
ISBN: 9789083313078
NUR: 707

Dit boek is tot stand gekomen in samenwerking met Christenen voor Israël.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

All rights reserved. No portion of this book may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means – electronic, mechanical, photocopy, recording or any other – except for brief quotations in printed reviews, without the prior written permission of the publisher.

*An meinen Freund seit 54 Jahren,
Hans-Jochen Timmerbeil,
zu seinem 90. Geburtstag*

Woord vooraf

Rab [=Abba Arika] zei: 'De wereld is geschapen alleen omwille van David'.

[Rabbi] Samuël zei: '... omwille van Mozes'.

Rabbi Jochanan zei: 'Met het oog op de Messias'.

Talmoed: Sanhedrin 98b

'Wie zeggen de mensen dat de Zoon des mensen is?'

Zij zeiden: 'Sommigen: Johannes de doper; en anderen:

Elia;

en weer anderen: Jeremia of een van de profeten'.

Hij zei tegen hen: 'Maar jullie, Wie zeggen jullie dat Ik ben?'

Simon Petrus antwoordde: 'U bent de Messias, de Zoon van de levende God'.

Mattheüs 16:13-16

'Gij,' zal hij zeggen, 'zijt mijn Vader en mijn God,

De rotssteen van mijn heil'. 'k Zal hem ook stellen tot

Een eerstgeboren Zoon, door al zijn broeders t' eren;

Als koning zal hij zelf de koningen regeren;

Mijn goedertierenheid zijn rijkstroon eeuwig stijven,

En Mijn gemaakt verbond met hem bestendig blijven.'

Psalm 89:12 (berijmd)

Dit is het derde deel van mijn joods-christelijke trilogie; deel I is *De Sjechinah vanuit joods en christelijk zicht*, en deel II is *De Torah vanuit joods en christelijk zicht*. Na *Sjechinah* en *Torah* is het derde trefwoord *Messias*, of, als je het eveneens in het Hebreeuws wilt zeggen, *Masjiach*.

Zoals ik in het Woord Vooraf van deel II schreef, hebben al deze joodse woorden ook een diep-christelijke betekenis. Dat is geen wonder, want in eerdere publicaties heb ik het christendom weleens omschreven als ‘vervuld jodendom’. Ik hoef maar te vermelden dat *Christos* het Griekse equivalent is van *Masjiach*, en iedereen begrijpt de christelijke relevantie. Al denken we daar misschien niet elke dag aan, Jezus Christus betekent toch echt Jezus de Messias (*Jesjoe‘ah haMasjiach*).

Net als in de vorige twee delen heb ik in dit geschrift, naast de Bijbel natuurlijk, veel gebruikgemaakt van de wijsheden der Talmoedegelcerden, en soms van de Targoems (een Targoem is een Aramese parafrase van de Tenach [= het Oude Testament]) en de midrasj (praktische en vergeestelijkende commentaren op de Tenach), maar met de Kabbalah ben ik nogal voorzichtig; de mystieke wijsheden van de Kabbalisten staan voor mijn gevoel wel érg ver van het Bijbelse spreken af.

Graag heb ik ook gebruikgemaakt van de Russisch-Amerikaanse Rabbi Louis Ginzberg (1873-1953), *The Legends of the Jews* (oorspronkelijke Duitse uitgave 1909), gebaseerd op een levenslange studie van de midrasj (verwijzingen naar dit werk duid ik in mijn voetnoten aan als ‘Ginzberg’ plus nummer van deel en hoofdstuk, bijv. II,3).

Voor de rest had ik naar vele andere geschriften kunnen verwijzen, vooral naar Bijbelcommentaren, maar ik heb besloten het (relatief) eenvoudig te houden. Ik mag wel verklappen dat ik voor zulke commentaren graag de site biblehub.com raadpleeg onder het kopje ‘comment’. Voor vele andere gegevens zal de lezer gemakkelijk zelf het internet (of een bibliotheek) kunnen raadplegen.

De vele voetnoten zijn niet bedoeld om een suggestie van geleerdheid te wekken, maar veeleer om de hoofdtekst zo eenvoudig mogelijk te houden. Wie dus wil, kan de voetnoten gewoon negeren; anderen zullen er belangwekkende extra informatie in vinden.

Dit boek is opgedragen aan mijn oude vriend Hans-Jochen Timmerbeil (geb. 1933), doorkneed in de Schriften en, net als ik, uitziende naar de wederkomst van de Messias van Israël. In jongere jaren heeft hij verscheidene Duitstalige boeken van mij uitgegeven en Duitstalige Bijbellezingen van mij opgenomen en wijd en zijd verbreid.

Mijn grote dank gaat uit naar drs. Kees de Vreugd (Christenen voor Israël), die het manuscript (net als bij de andere delen) van waardevol commentaar heeft voorzien.

Loerik (bij Houten), herfst 2022

PS Vertalingen van passages in de Tenach zijn van mijn eigen hand; voor vertalingen van nieuwtestamentische passages heb ik mij (mét enkele modernisering) zoveel mogelijk aangesloten bij de Telosvertaling (uitgave van Grace Publishing House, herziene uitgave 2018).

De Talmoed-editie die ik geraadpleegd heb, is *The Soncino Talmud*, de achttiendelige uitgave van The Soncino Press in Londen (herziene uitgave van 1978). Ook de voetnoten in die editie vormen een rijke bron van informatie.

Voor Ginzberg zie <http://www.swartzentrover.com/cotor/e-books/misc/Legends/Legends%20of%20the%20Jews.pdf>.

Verder wijs ik graag op www.sefaria.org, waar naast Bijbel en Talmoed (ook de Jeruzalem-Talmoed) de klassieke midrasj en ook steeds meer moderne joodse commentaren toegankelijk worden gemaakt. En natuurlijk de grootste website op het gebied van orthodoxe joods-religieuze zaken: <https://www.chabad.org>.

Ik kijk graag op <https://www.biblegateway.com> om de vele parallelle vertalingen te raadplegen en ik gebruik die site ook als concordantie.

Verder raadpleeg ik het internet als het gaat om Romeinse auteurs, om Flavius Josephus, om de Dode Zee-rollen (zie hoofdstuk 7), en wat niet al. Nog nooit was studeren zo gemakkelijk – want wat is er niet op het internet te vinden? Overigens moet je wel steeds je kritisch onderscheidingsvermogen blijven gebruiken, al was het alleen al om je de fantasten en absurdisten van het lijf te houden.

Inhoudsopgave

Woord vooraf	7
1. 'In de dagen van de Messias'	15
1.1 Joden en christenen delen de Messias!	15
1.2 'Wat zal ik dan doen met Jezus?'	18
1.3 Wat is 'Messias'?	20
1.4 De 'gezalfde van JHWH'	22
1.5 Een Messiaans volk	25
1.6 Het 'ware Zelf' van Israël	26
1.7 Namen van de Messias: Silo	30
1.8 Namen van de Messias: Jinnon	31
1.9 Namen van de Messias: Bar Nafle	33
1.10 Namen van de Messias: Immanuël	34
1.11 Namen van de Messias: Jozua/Jezus	36
1.12 De zeven dingen van vóórdat de wereld geschapen werd	38
2. De grote Zoon van David	43
2.1 De Nathan-profetie	44
2.2 De ware David	46
2.3 De voorouders van David	48
2.4 David over de Messias	51
2.5 De vervallen hut van David	53
2.6 De ware Salomo: Psalm 2	55
2.7 De ware Salomo: Psalm 72	57
2.8 De ware Salomo: Psalm 89	59

2.9	De Messias zoon van Jozef?	61
2.10	Waarom twee Messiassen?	64
2.11	De drie ezels	67
3.	Messiaanse toekomstleer	71
3.1	De zeventig ‘weken’	72
3.2	Rabbijnse exegeses	75
3.3	De eerste negenenzestig ‘weken’	77
3.4	De zeventigste ‘week’	80
3.5	De Messiaanse eeuw en de toekomstige wereld	84
3.6	Het Messiaanse ‘millennium’	87
3.7	Hoelang duurt de Messiaanse eeuw?	89
3.8	De zegen van Jakob	91
3.9	De twaalf zonen	93
3.10	Benauwdheden van de eindtijd	97
3.11	Gog en Magog	100
4.	Wanneer komt de Messias?	103
4.1	Elia, voorloper van de Messias: de Bijbel	104
4.2	De twee getuigen	107
4.3	Elia, voorloper van de Messias: de Talmoed	109
4.4	Elia en Johannes de Doper	112
4.5	Nogmaals Elia	113
4.6	De tijd van Messias’ komst	116
4.7	Nadere bepalingen	119
4.8	De Godsspraak betreffende Doemah	122
4.9	De ongeboren zielen	124
4.10	‘De Messias komt vandaag’	125
4.11	De Messias in Rome	127
5.	Het Messiaanse rijk	131
5.1	‘Hij zal Vrede zijn’	132
5.2	Herders en vorsten	134
5.3	Negen wereldleiders	136

5.4	Een alternatieve lijst	140
5.5	De ‘toekomstige tijd’	142
5.6	Zegen op zegen	144
5.7	Proselieten in de Messiaanse eeuw?	147
5.8	Meer over de Messiaanse eeuw	150
5.9	‘Deze eeuw’	152
5.10	De ‘toekomstige eeuw’	154
6.	Messiaanse profetieën in de Tenach	157
6.1	Psalm 2 en 8	158
6.2	Psalm 22	162
6.3	Psalm 40	164
6.4	Psalm 45	166
6.5	Psalm 110	167
6.6	Psalm 118	170
6.7	Jesaja 9:5v.	171
6.8	Jesaja 52-53 (I)	175
6.9	Jesaja 52-53 (II)	178
6.10	Jeremia 23	181
6.11	Zacharia	182
7.	Buiten-Bijbelse profetieën en verslagen	187
7.1	De post-Tenachische periode	188
7.2	De apocalyptische boeken	190
7.3	Het eerste boek Henoch	192
7.4	De Psalmen van Salomo	194
7.5	De Apocalyps van Baruch	196
7.6	Het vierde boek Ezra	197
7.7	De Dode Zee-rollen	200
7.8	Het Achttiengebed	201
7.9	Het joodse Messiasgeloof volgens Flavius Josephus	203
7.10	Tacitus en Suetonius	205
7.11	Het Messiasgeloof verkeerd begrepen	210

8. Portretten van de Messias	213
8.1 Abel	215
8.2 Melchizedek	217
8.3 Isaäk	219
8.4 Jakob	220
8.5 Jozef	221
8.6 Mozes	224
8.7 Aäron	229
8.8 Jozua	231
8.9 David en Salomo	232
8.10 Hizkia	234
8.11 Elisa	236
8.12 Jesaja	238
8.13 Mordechai	239
 9. Maimonides en de Messias	 241
9.1 Dertien Geloofsprincipes	242
9.2 Wachten, al duurt het lang	245
9.3 De Messias ‘vertoeft’	247
9.4 ‘Een korte tijd’	249
9.5 De tijden en gelegenheden	252
9.6 De opstanding der doden	256
9.7 Andere aspecten van de opstanding	258
9.8 De opstanding van de rechtvaardigen	261
9.9 De nieuwtestamentische visie	263
9.10 Nog eenmaal: de opstanding	265
 10. Aanhangel: De ‘vermoorde’ Messias	 269
10.1 Gedood of vermoord?	270
10.2 De Torah over de doodslagers en moordenaars	272
10.3 Toepassing op Israël	274
10.4 Het grote herstel	276
 Beknopte literatuurlijst	 279
Register van Bijbelplaatsen en andere joodse bronnen	283

1. 'In de dagen van de Messias'

Sinds het uitgaan van het woord om Jeruzalem te herstellen en te herbouwen

tot op Messias, de Vorst,

zijn zeven weken en tweeënzestig weken. (...)

En na de tweeënzestig weken zal de Messias worden uitgeroeid en zal niets hebben.

Daniël 9:25v.

'Wij hebben de Messias gevonden'

(wat vertaald is: Gezalfde [Christus]).

Johannes 1:42

'Ik weet dat de Messias komt,

die Gezalfde [Christus] wordt genoemd;

wanneer Die is gekomen,

zal Hij ons alles duidelijk maken'.

Johannes 4:25

1.1 Joden en christenen delen de Messias!

Een orthodoxe joodse rabbi, die graag bruggen wilde slaan tussen Joden en christenen, zei ooit tegen mij: 'Willem, wij hebben in elk geval de Bijbel gemeen en de God van de Bijbel gemeen!' Dat wil

zeggen: voor zowel (orthodoxe¹) Joden als voor (orthodoxe) christenen is de Tenach² het geïnspireerde Woord van God. Ik had tegen mijn vriend kunnen zeggen dat ónze Bijbel iets dikker is dan de joodse Bijbel, maar ik hield mijn mond. Immers, ik bedacht dat voor Jezus en de apostelen ‘de Schrift’ (Mark. 12:10; Luk. 4:21; Joh. 2:22; 7:38,42; 10:35; 13:18; 17:12; 19:28; 20:9 enz.) of ‘de Schriften’ (Matt. 21:42; 26:54; Mark. 14:49; Luk. 24:47; Joh. 5:39; Hand. 17:11; 18:24; Rom. 1:2; 4:3; 9:17 enz.) óók niets meer (en niets minder) inhielden dan de Tenach. Zoals het weleens is uitgedrukt: ook voor christenen is de Tenach ‘de Schrift’, terwijl het Nieuwe Testament het Goddelijk geïnspireerde commentaar daarop is.³

In plaats van een kritische opmerking te maken over een dunnere of een dikkere ‘Bijbel’ zei ik iets heel anders tegen mijn joodse vriend: ‘Wij hebben nog een derde ding gemeen, namelijk het geloof in de Messias!’ Ik zag zijn blik meteen een tikkeltje argwanend worden, zo van: daar komt hij weer met Jezus aanzetten. Want Jezus is zoals bekend hét grote struikelblok tussen een orthodoxe Jood en een orthodoxe christen. Maar ik zei: ‘Nee, ik bedoel het heel algemeen: wij geloven beiden dat op een dag de Messias zal neerdalen

1 Orthodox betekent hier: staande in de traditie van de aloude overgeleverde joodse resp. christelijke leer. Bij christenen denken we dan vooral aan de oudste kerkelijke belijdenisgeschriften (Nicea, Constantinopel, Chalcedon), en bij Joden denken we aan de rabbijnse traditie, zoals die vooral in de Talmoed gestalte heeft gekregen. De Talmoed is hét antieke gezaghebbende joodse commentaar op de Tenach (zie noot 2); er is een Babylonische Talmoed en een Jeruzalem-Talmoed, maar de eerste is verreweg de gezaghebbendste. De Talmoed bestaat uit twee delen: de Misjna (de commentaren van de oudste generatie rabbijnen) en de Gemarah (de commentaren van latere rabbijnen op de Misjna; soms wordt alleen de Gemarah de eigenlijke Talmoed genoemd). De Misjna is in de Babylonische Talmoed en de Jeruzalem-Talmoed identiek, alleen de Gemarah is verschillend.

2 ‘Tenach’ is de joodse benaming voor wat christenen op grond van 2 Kor. 3:14 het ‘Oude Testament’ noemen (correcter zou zijn: het ‘Oude Verbond’).

3 Soms worden trouwens ook nieuwtestamentische boeken als ‘Schrift(en)’ aangeduid; mijns inziens is dit het geval in Rom. 16:26; 1 Tim. 5:18; 2 Petr. 3:16.

met de wolken van de hemel (Dan. 7:13v.)⁴, dat Hij zal zitten op de troon van zijn vader David in Jeruzalem (Jer. 33:17) en dat Hij vanuit Sion vrede en gerechtigheid in deze wereld tot stand zal brengen (Jes. 9:5v.)⁵. Het gezicht van de rabbi klaarde op en hij zei tegen mij: ‘Inderdaad, Willem, dát hebben wij óók gemeenschappelijk!’

Is dat niet bijzonder? Na zoveel eeuwen van bittere strijd tussen Joden en (vooral fanatieke vervangingstheologische) christenen zijn wij *eindelijk* – we mogen wel zeggen: eigenlijk pas sinds de Holocaust! – op het punt in de geschiedenis gekomen waar wij aandacht krijgen voor, en samen het gesprek openen over, dat wat (orthodoxe) Joden en (orthodoxe, niet-vervangingstheologische) christenen gemeenschappelijk hebben.

Onder vervangingstheologie (ook substitutionalisme genoemd) verstaan we de leer dat de Kerk van vandaag het (geestelijk) ‘Israël van God’ is en dat bijna alle Tenachische profetieën vergeestelijkt (d.i. in overdrachtelijke zin op de Kerk betrokken) moeten worden.⁵ Ik noem dat zonder terughoudendheid geestelijke diefstal: de Tenach en de Goddelijke beloften zijn aan het etnische Israël ontstolen en voor de christenen geclaimd.

4 Dit geloof geldt dan wel een beperkt aantal Joden. Andere Joden willen in Dan. 7:13v. helemaal niet de Messias zien; zo beweert de *Jewish Encyclopedia* (onder het lemma ‘Messiah’) dat de auteur van Daniël 7 zelf verklaart dat de persoon die er uitziet als ‘zoon van een sterveling’, het volk Israël is (zie vs. 18,22,27). Zo gelooft toch iedereen wat hij *wil* geloven: de genoemde verzen gaan nota bene over de ‘heiligen van de hoge [plaatsen] [of: van de Allerhoogste]’ (vs. 18,22) c.q. het ‘volk van de heiligen van de hoge [plaatsen] [of: van de Allerhoogste]’ (vs. 27). Vers 13 gaat over een mens, vers 27 over een volk, dat blijkbaar het volk van die mens is.

5 Zie uitvoerig mijn *Het Israël van God*, en ook bijvoorbeeld mijn *Het verbond en het koninkrijk van God* en mijn *De toekomst van God*. Het ‘bijna’ betreft de profetieën omtrent de geboorte en het aardse leven van de Messias, die wel door beide partijen letterlijk worden genomen.

1.2 ‘Wat zal ik dan doen met Jezus?’⁶

Tussen Joden en vervangingstheologische christenen heeft een dialoog mijns inziens alleen maar zin in zoverre Joden en christenen elkaar hier de zonden kunnen opbiechten die zij in het verleden tegenover elkaar begaan hebben – vooral de christenen tegenover de Joden, met hun verschrikkelijk (vaak vervangingstheologisch geïnspireerde!) vervolgingen. Dat is al heel wat. Maar (orthodoxe) Joden en (orthodoxe, niet-vervangingstheologische) christenen hebben ditselfde, maar ook nog heel wat méér met elkaar te bespreken. Zij kunnen het samen hebben over de heerlijke Messiaanse toekomst waar zowel (orthodoxe) Joden als (orthodoxe, niet-vervangingstheologische) christenen naar uitkijken. Let wel, een toekomst niet in het hiernamaals (de ‘tussentoestand’ tussen sterven en opstanding), ook niet op de nieuwe aarde, maar op *déze* aarde. *Joden en christenen zijn samen op weg naar het Messiaanse rijk*, dat zal aanbreken op de dag dat de Messias zal komen met de wolken van de hemel.

Verschillende joodse geleerden hebben in het recente verleden zowel schriftelijk (Hans Joachim Schoeps [1909-1980], Pinchas Lapide [1922-1997]) als mondeling de mogelijkheid uitgesproken dat, als de Messias zal komen, Hij dezelfde zal blijken te zijn als Jezus van Nazareth (of, voorzichtiger gezegd, de trekken van Jezus zal blijken te vertonen).⁷ Maar op *dit* moment kan Jezus volgens hen niet de Messias genoemd worden; want als Hij dat tweeduizend jaar geleden inderdaad zou zijn geweest, waarom heeft Hij *toen* dan niet de Tenachische profetieën vervuld die over het toekomstige Messiaanse rijk zijn uitgesproken?⁸

6 De vraag is ontleend aan Matt. 27:22.

7 De mooiste formulering, toegeschreven aan een nog niet zo lang geleden overleden rabbi, is deze: ‘Jezus kan niet de Messias zijn – maar als de Messias komt, hoop ik dat het Jezus is’.

8 Zie in mijn *Een dubbelsnoer van licht* (onder andere p. 358-360) wat ik geschreven heb over de middeleeuwse debatten tussen joodse rabbi’s en christentheologen.

Dat is inderdaad een heel wezenlijke vraag. Op die vraag zijn volgens mij in principe drie antwoorden mogelijk:

- (a) Het *joodse* antwoord: Jezus *was* helemaal niet de Messias; zijn komst heeft alleen maar meer oorlog en verdeeldheid gebracht. Op zijn hoogst was Hij met zijn volgelingen een instrument in de hand van JHWH om de God van Israël onder alle volken bekend te maken; zo werd bijvoorbeeld gesteld door grote joodse geleerden als Mozes Maimonides (1138-1204), Jacob Emden (1697-1776) en Joseph B. Soloveitchik (1903-1993).
- (b) Het *vervangings-theologische* antwoord: Jezus heeft die Tena-chische profetieën wel degelijk vervuld, maar dan op een volstrekt vergeestelijkte wijze, en wel binnen het kader van de christelijke Kerk. Dat betekent dat de enige hoop voor de Jood gelegen is in het zich aansluiten bij de Kerk.
Dit antwoord is niet alleen Bijbels-theologisch volstrekt ver-werpelijk, maar, zoals gezegd, het berooft het etnische Israël van zijn eigen Goddelijke beloften en profetieën. Moet een Jood zich aansluiten bij een niet-joods instituut om deel te krijgen aan zijn eigen joodse zegeningen? De vervangings-theologie heeft geen plaats voor het Messiaanse rijk. ‘God zal Israël terugbrengen in zijn eigen land’ betekent vervan-gingstheologisch: God zal elke bekeerde Jood in de Kerk brengen. Dat (orthodoxe) Joden hierop alleen maar met de diepste verontwaardiging kunnen reageren, is begrijpelijk en volkomen terecht. Ik zou hetzelfde doen. Het is nog erger dan wanneer je tegen een Belg zou zeggen: als je een goede Belg wilt worden, moet je Nederlander worden...
- (c) Het *Tenachische én nieuwtestamentische* (en mijns inziens dus enig juiste) antwoord: Jezus was wel degelijk de joodse Messias, maar de vervulling van de Tenachische profetieën is door God uitgesteld tot de tijd dat ook uit de heidenvolken een ‘volheid’ (volkomen aantal) van gelovigen zou zijn bij-eengebracht (vergelijk Rom. 11:25v., en trouwens heel Rom.

9-11). *Hier ligt de grond voor het werkelijk zinvolle gesprek tussen (orthodoxe) Joden en (orthodoxe) christenen: de Tenachische profetieën zullen volgens beide geloofsrichtingen in vervulling gaan op en vanaf de dag dat de Messias zal komen met de wolken van de hemel. Dan breekt het Messiaanse rijk aan waar zowel (orthodoxe) Joden als (orthodoxe) christenen naar uitkijken. (Ik laat die woorden ‘orthodox’ nu verder maar weg; de lezer begrijpt aan wat voor Joden en christenen ik hier steeds denk.)*

1.3 Wat is ‘Messias’?

Het trefwoord van deel II, *Torah*, komt onnoemelijk vaak in de Tenach voor. Maar in deel I, *De Sjechinah*, moest ik vaststellen dat het trefwoord *Sjechinah* nergens in de Bijbel voorkomt; we treffen het alleen maar aan in de rabbijnse literatuur (en in de commentaren op die literatuur). Met het trefwoord waar we nu mee te maken hebben: ‘Messias’ (Hebreeuws: *Masjiach*; Asjkenazische uitspraak: *Mosjiach*) is het niet veel beter gesteld: het komt vele malen in de Bijbel voor, maar mijns inziens slechts drie keer in de primaire betekenis die het in het vervolg van mijn boek zal hebben. Dat is wel heel weinig! Het zijn precies de drie keren die boven dit hoofdstuk geciteerd zijn. Daar moet dan wel bij gezegd worden dat het woord in het Nieuwe Testament vele malen voorkomt, maar dan in de Griekse versie ervan: *Christos* (‘Christus’). Jezus wordt *de* Christus genoemd, dat is: Gods Gezalfde, en soms ook kortweg ‘Christus’, waar de betiteling in veel gevallen (bijna) een eigennaam is geworden.

Het Hebreeuwse *Masjiach* en het Griekse *Christos* betekenen precies hetzelfde: ‘Gezalfde’⁹. Om de aard van die zalving beter te

9 *Masjiach* komt van het Hebreeuwse werkwoord *m-sj-ch*, ‘smeren, zalven’, en *Christos* komt van het Griekse werkwoord *chriô*, met dezelfde betekenis. Zie 2 Sam. 1:21, het schild van Saul was niet *masjiach*, ‘gezalfd’ (ingesmeerd) met olie.